

HISTÒRIA

Fugint de la Guerra Gran a l'Alt Empordà (1794-1795): els expatriats empordanesos a la comarca del Pla de l'Estany

Guerau Palmada^{a*}

^a Llicenciat en història de l'art

RESUM

La Guerra Gran suposà un gran desgast demogràfic i econòmic per a les poblacions empordaneses. A finals de l'any 1794 van travessar el riu Fluvià un gran nombre de refugiats empordanesos amb les seves famílies, fugint del temor i la violència de les tropes revolucionàries franceses camí de la comarca del Pla de l'Estany i la vila de Banyoles. Molts expatriats no retornarien mai més a l'Empordà. El front de guerra durant el 1795 quedà establert en el riu Fluvià.

Paraules clau: Guerra Gran, riu Fluvià, expatriats, Empordà, Banyoles.

Running away during the War of Roussillon in the Alt Empordà region (1794-1795): Empordà expatriates in the Pla de l'Estany county

ABSTRACT

The War of Roussillon meant a great demographic and economic wear and tear for the Empordà populations. In 1794 a large number of Empordà refugees crossed the river Fluvià with their families, fleeing the fear and violence of the French revolutionary troops on the way of the county of Pla de l'Estany and the town of Banyoles. Many expatriates would never return to the Empordà. The war front during 1795 was established on the river Fluvià.

Keywords: War of Roussillon, river Fluvià, war refugees, Empordà, Banyoles.

* Correspondència: Guerau Palmada
E-mail: gpalmada@xtec.cat

Recepció: 26/01/2021 • Acceptació: 12/08/2021

DOI: 10.2436/20.8010.01.314

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 52 (2021), pàg. 313-342

LES PRIMERES DERROTES

La Guerra Gran (1793-1795), coneguda també com la Guerra dels Pirineus o de la Convenció, fou un enfrontament militar entre la monarquia borbònica espanyola i la França revolucionària. L'església i l'aristocràcia espanyola la van defensar com una guerra santa contra la França revolucionària, mentre que els catalans, amb un record agre de les contínues guerres amb el regne de França al llarg dels segles anteriors, van posar-se ben aviat del costat de la reialesa borbònica i la defensa de la fe catòlica.¹ La guerra inicià l'any 1793 amb la campanya del Rosselló i la Cerdanya per part de les tropes espanyoles dirigides pel general Antonio Ricardos.²

A inicis de 1794, la sobtada mort del general Ricardos va comportar que les tropes borbòniques espanyoles de l'exèrcit del Rosselló passessin sota el comandament de Luis de Carvajal i Vargas, el comte de la Unió. A principi de 1794, l'exèrcit francès de la Convenció contraataca i ocupa la Cerdanya, la Vall d'Aran i algunes poblacions frontereres de l'Empordà, escampant el terror entre la població civil.³ La manca de tropes, la desorganització militar i la indisciplina van conduir aviat a les continuades derrotes espanyoles.⁴ A més, entre el 30 d'abril i l'1 de maig es lliurà la batalla del Voló amb la victòria del general francès Jacques François Dugommier. Tot plegat acabà amb la victoriosa campanya del Roselló de 1793 i la frontera retornà de nou als Pirineus. La temença a l'arribada de les tropes franceses ja provocà la fugida de la població a tocar la frontera, com a la parròquia de Santa Maria de la Jonquera, quan bona part dels seus vilatants i el seu rector l'abandonen a principis del mes de maig: "Desde lo dia sis del mes de maig del any mil set cents noranta y quatre fins lo dia dotze del mes de setembre del any mil set cents noranta y sinch, estigué esta Parroquia sens Rector ni altre capella, per motiu de la ultima Guerra ab los Francesos. La major part dels naturals de esta Parroquia la desavitaren per est temps, y com sian molts los que agian mort tan dels ques quedaren com dels que desabitaren, y no sia possible averiguar los dies fixos de sos obits, solament notaré per governi dels que necessitarán dits obits, lo nom del difunt, y en la Parroquia en que moriren".⁵

-
1. Lluís Maria de Puig, *Girona, guerra i absolutisme. Resistència al francès i defensa de l'Antic Règim (1793-1833)*, Quaderns d'història de Girona, 1, Diputació de Girona – Ajuntament de Girona, 2007, p. 36 i següents.
 2. Antonio Ricardos i Carrillo va néixer l'any 1727 a Barbastre en una família de tradició militar. Va lluitar en les campanyes d'Itàlia el 1744. L'any 1763 fou destinat a la plaça d'Orà i a Veracruz (Mèxic). El 1793 Carles IV l'anomena Capità General de Catalunya, amb l'inici de la Guerra Gran envaeix el Rosselló amb notables victòries militars al castell de Bellaguarda i la localitat d'Arles en el riu Tec, Portvendres i Cotlliure. De retorn a Madrid, per tal de demanar més ajuda per la guerra a Godoy, morí d'una pulmonia el 13 de març de 1794. A partir d'aleshores l'exèrcit espanyol patí notables revessos a l'Empordà.
 3. Pep Vila, "Una breu crònica de la Guerra Gran, referida a Agullana", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 35 (2002), p. 225-250.
 4. Lluís Roua, *Guerra Gran a la ratlla de França: Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa 1793-1795*, Barcelona: Curial edicions, 1993.
 5. ADG: Parròquia de Santa Maria de la Jonquera. Llibre d'òbits (1794-1848), f. 1.

A partir de la primavera de 1794, la nova línia defensiva s'establí entre Sant Llorenç de la Muga, el monestir de la Mare de Déu del Roure i el cap de Creus. Finalment els franceses ocupen la foneria reial de Sant Llorenç de la Muga, i després de l'estrepitosa derrota a la batalla del Roure o de Mont-roig (17-20 de novembre de 1794), les tropes espanyoles del guipuscoà Pedro Agustín Girón (1778-1842), marquès de les Amarillas, van retirar-se en desbandada a l'altra banda del Fluvià, després de la mort del seu comandant en cap, Luis de Carvajal i Vargas, el comte de la Unión. De retruc, a finals de novembre, els francesos s'apoderen de la fortalesa borbònica de Figueres, rendida sense resistència.⁶ Tanmateix, la ciutadella de Roses resistí el setge francès fins a les darreries del mes de gener de 1795, tal i com narrà el prior Felip Pujol de l'Escala.⁷ El front de guerra quedà així establert en el curs del riu Fluvià, entre les poblacions de Besalú i Sant Pere Pescador fins a la fi del conflicte el juliol de 1795 amb la Pau de Basilea.

Sobre la derrota de la batalla del Roure, es conserva una crònica coetània escrita pel rector Esteve Suro de la parròquia de Santa Maria de Castelló d'Empúries, que val la pena transcriure. Explica que les tropes borbòniques havien format una llarga línia des del coll de Principi (Albanyà) fins a Colera, amb bateries al santuari de la Salut, al monestir de Santa Maria del Roure o Espolla. El comte de la Unión precisament morí en la defensa d'una de les dues bateries del Roure, com també poc abans el general Dugommier: "Memoria de lo esdevingut entre Francesos y Espanyols en estos temps en ocasió de la guerra. Trobantse el Tinent General Conde de la Union Gefe del exercit espanyol avia format linea des del coll de Principi sobre San Llorens de la Muga montanya de Santa Magdalena fins a Culera, començant las bateries en la montanya de nostra Senyora de la Salut, montanya de nostra Senyora del Roura, Viura, Maserach, al Pal, barranc de Espolla, y Llançá. Atacaren los Francesos en lo dia disset del mes de Noviembre del any mil set cents noranta quatre per tres punts y com totes las baterias eran molt ben formadas ab sos reductos foren retrassats en los dos, morint lo General Dagomier Gefe del exercit Frances ferit de la artilleria de Espolla, pero que desgracia foren entregades al enemich las baterias de nostra Senyora de la Salut: En lo dia vint del mateix mes atacaren los enemichs las dos baterias de la montanya del Roura, las quals foren abandonades despues de una leve resistencia: al veurer el Tinent General Conde la Unión tal abandono, se posà enfrente del exercit, y fou mort al peu de una de dites baterias ahont també fou enterrat per los Francesos. De resultas se dispersá casi tot lo exercit espanyol-Portugues / y avia sis mil Portuguesos auxiliars / bastant

6. Eduard VIVAS, "Guerra Gran, la batalla del Roure i el seu santuari", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 25 (1992), p. 109-148. Marià BAIG, "La Guerra Gran i el castell de Sant Ferran (1793-1795)", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 45 (2014), p. 45-69. Joan Manuel ALFARO i Pablo DE LA FUENTE, *Quan l'Empordà esdevingué frontera: La Reial Plaça de Guerra de Sant Ferran de Figueres, Les Fortaleses Catalanes*, Fundació Privada Cultural, 2004.

7. Lluís BUSCATÓ i Pablo DE LA FUENTE, "La Guerra Gran vista des de l'Escala. Notes sobre el conflicte del prior Felip Pujol, de Santa Maria de Gràcia", *A carn*, núm. 24 (gener 2014), p. 4-24.

numeros, pues se regulaba a treinta mil homens de tropa arreglada de estos sinch mil de Caballeria, y a lo menos y auria també dotze mil Paysans catalans armats de somatents: en lo mateix dia foren entregadas totes las demes baterias, cremant las prevencions fins tres baterias formidables de canons de vint y quatre que coronaban al Castell de Figueres, y eran defensades per ell, foren també abandonadas, cremadas las prevencions de manera que dit Castell feu foc a la tarda de dit dia, y no mes, fins a ser entregat als Francesos”.⁸

LA FUGIDA DE LA GUERRA

Després de la derrota i el trencament de la línia defensiva a la batalla del Roure, a finals de novembre de 1794, es propagà un pànic generalitzat en la majoria de poblacions empordaneses, que foren abandonades fins a l'estiu de 1795 quan ja finalitzà el conflicte bèl·lic. L'abandó de les cases del poble es dugué els darrers dies del mes de novembre. Tal com recollí Marià Baig, molts rectors i vilatants fugiren a correuita de la parròquia, amagant els llibres parroquials i les peces litúrgiques de plata per evitar-ne el saqueig. Anotaren cròniques en els llibres parroquials, i conservem els relats de la fugida dels pobles de Borrassà, Cistella, Maçanet de Cabrenys i Vilajuïga, o la salvaguarda dels arxius parroquials de Beget, Cabanes, Lladó o Llers, per exemple.⁹ En la resta de llibres parroquials conservats empordanesos, tot i que n'hi ha diversos sense cap crònica, les anotacions acaben gairebé sempre a finals de novembre de 1794 i no es reprenen fins al setembre de 1795, un cop va retornar el rector i bona part dels vilatants. Per exemple, el rector de Sant Julià i Santa Basilissa d'Ordis, Sebastià Albert, també explica la fugida desesperada dels vilatans després de la caiguda del front d'Espolla i la mort del comte de la Unión, i com entregà, després de moltes negatives, els llibres parroquials a un tal Joan Jutge, ciutadà de Barcelona, el dia 20 de novembre: “Al vint de Novembre de lany mil set dents noranta y quatra fou lo dia fatal en que se perde lo cordo o la linea de la Armada Española, mori lo General de España el Sr. Compta de la Union y perdensa aquella fora linea que tenia des del lloch de Lladó fins Espolla fou precis dexar la Patria Parroquia y cuidar de defensar y recullir los llibres de cura y los actes de las fundacions; los confii al cuidado del Sr. Magnifich Sr. Joan Jutja ciutada honrat de Barcelona qui tingue la hondat de aportarseno junt ab son fato. Era tanta la pressura de la gent y tal lo llanto y calamitat que jo fill de la matexa parroquia econom de la sacristia curada no encontrí parent ni amich

8. ADG: Parròquia de Santa Maria de Castelló d'Empúries. Llibre Setè de Òbits de la Iglésia parroquial de la Verge Maria de la present Vila de Castelló de Ampúries y de Sant Joan Sasclous (1789-1813), f. 63-64.

9. Marià BAIG, “Viure i morir a l'Empordà durant la Guerra Gran (1793-1795). Les víctimes civils de la contesa”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 44, (2013), p. 421-449.

quem volgues afavorir lo aportasen en part segura los papers y llibres importants de la Parroquia y Deu volgue que dit Jutja fes tant favor a estas pessas Sacristia y Doma sino tot se hauria perdut com altrás Parroquias. En atencio pues que estiguerem expatriats nou mesos advertesch als que vindran que moriren alguns de esta Parroquia expatriats essen altrás Parroquias; y habense alguns quedat quantlos gabaits entraren moriren alguns e esta Parroquia jo procurare informarme qui mori y en quin temps y posare las partidas dels Obits, y los que han mort expatriats, posare eb quina Parroquia moriren perque puguin qui nececitia dels Obits ab mes facilitat encontrarlos.”¹⁰ El rector Salvi Amalrich ens relata que a partir del 25 de novembre van abandonar l'església parroquial de Santa Maria de Cadaqués, probablement amb molts cadaquesencs. La repulsa cap a la França revolucionària era evident, com a enemics de la fe catòlica: “Nota. Als vintisinch de Novembre del Any mil set cents noranta quatre lo Reverent Economo de la present vila de Cadaques Salvi Amalrich y Fort, y reverents, vicaris y demás residents, desampararent la Parroquia per la invasió dels Francesos, enemichs de la Santa Religio Catholica, y no tornaren afins als nou de Setembre del Any mil set cents noranta y sinch, quant los Francesos ya se havian retirat en virtut dels tractats de pau que va fer nostre Catholic Monarca Carlos quant ab la Republica Francesa”.¹¹

També els veïns del poble de Vilanant van iniciar un llarg i perillós camí cap al Fluvià o cap a les muntanyes de l'Alta Garrotxa a finals de novembre, on sovint eren escopetejats dels mateixos voluntaris del sometent que els confonien com a soldats francesos. Els que es quedaren als pobles de Vilanant o Lladó patiren el robatori dels francesos i molts d'ells foren morts a sang freda, tal com es descriu en el manuscrit anònim començat el 6 de gener de 1795.¹² El rector de Santa Magdalena de Vilajoan també ens relada que l'Empordà fou abandonat de població fins al límit del riu Fluvià, el nou front de guerra: “Nota: Des de 24 de novembre 1794 fins al setembre de 95 estigue abandonat als Francesos per nostras tropes tot lo Ampurda fins a Fluvia y totom expatriat de nostras casas”.¹³ A la vila de Castelló d'Empúries, els estudis demogràfics han demostrat que a partir de l'any 1793 la natalitat va començar a reduir-se de forma dràstica, fins que l'any 1795 només es produeixen 19 batejos, mentre que el 1794 és l'any d'una mortalitat més elevada coincidint amb la marxa dels expatriats.¹⁴ El mes de novembre la població castellanina fugí, com relata el rector de Santa Maria, Esteve Suro, també moltes famílies empordaneses fins al riu Fluvià o més enllà, amb els pocs béns que podien dur:

10. ADG: Parròquia de Sant Julià d'Ordis. Defuncions (1710-1805), f. 98.

11. ADG: Parròquia de Santa Maria de Cadaqués. Llibre de Òbits de la parroquial Iglésia de Santa Maria de Cadaqués (1762-1813), f. 322.

12. Ramon, TUBAU, “Els gavatxos a Vilanant (1794-1795)”, *Annals de l'IEE*, 17, (1984), p. 174 i següents.

13. ADG: Parròquia de Santa Magdalena de Vilajoan. Defuncions: Aquest llibre comprà Mn. Joan Ballet, rector de Vilajoan per scriure los òbits de dit lloch (1589-1810), f. 104.

14. Jaume VIDAL, “Pautes per a l'estudi demogràfic d'una població: Castelló d'Empúries durant els anys 1690-1705 i 1789-1795”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 40, (2009) p. 405-423.

“...als habitants que per no caurer en mans dels Francesos se escapaban ab las suas familias, y pochs efectes que podien portar abandonant las suas riqueses, pues eran tan grans que a mes de tenir las suas casas plenas de efectes, los mes pobres portaban a lo menos cent o des cents duros cada hu: y fou tan comú lo expatriarse que en molts pobles no quedà una persona, petit ni gran, home ni dona, però bastant comú fou també al ser robar per las tropas se estengué aquesta emigracio a tots los pobles desde França fins al riu Fluvià, comensant a Crespià fins a mar: també a alguns pobles mes allà de Fluvià, com Armantera, Bascara y altres”.¹⁵

El dia 19 de novembre de 1794 part de la població empordanesa ja fugia enmig del caos cap a Girona, seguint el camí reial que passava pel poble de Vilafreser (Vilademuls) procedent de Bàscara, episodi recollit pel seu rector, Salvador Vidal: “Dit dia, tocases las dotse del dia, ja lo camí real de esta parròquia anaba tot ple de gent que se retirava dret a la ciutat de Gerona. Y de deya llavors que los francesos ja héran en Figueras, y temia jo que la mateixa nit o lo endamà no se apoderassen de los pobles mèdian entre dita vila de Figueras y la ciutat de Gerona”.¹⁶ En molts casos la fugida també es donà en moltes parròquies a l'altra banda del Fluvià, fruit de la por als francesos, com a Sant Bartomeu de Camallera, quan el rector i diversos vilatants van decidir allunyar-se del front de guerra, reflectit en els llibres parroquials: “Nota de las partidas parroquials de la Parroquia de Sant Bartomeu de Camallera, Bisbat de Gerona, desde el 20 novembre de 1794 en que fou la retirada de nostre exercit de Figueras a Gerona, fins y a tant que torni a adelantar lo nostre exercit”.¹⁷

El rector Pere Llanvanera de Ventalló explica la desbandada desordenada de les tropes borbòniques després de la derrota de la batalla del Roure, i com deixà també la parròquia a càrrec del frare franciscà Julià Pallarès: “No causia admiracio a nos successors trobar las partidas del modo las trobaràs per la confusió grandíssima fou entre la gent del Pais per la retirada tant barbara feu nostre exercit a causa de aver mort als 24 de Novembre de 1794 al General al Comte de la Union, y aver exercit lo ofici de Parroco en esta Parroquia de Ventalló al P. Fra Julià¹⁸ Religios del P. S. Francesch no com volia, sinó com podia anant junt ab los sometent per defensarse del enemich Frances”¹⁹. La retirada desordenada dels soldats espanyols a més

15. ADG: Parròquia de Santa Maria de Castelló d'Empúries. Llibre Setè de Óbits de la Iglésia parroquial de la Verge Maria de la present Vila de Castelló de Ampúries y de Sant Joan Sasclusas (1789-1813), f. 63.

16. ADG: Parròquia de Sant Saturní de Vilafreser. Llibre d'Òbits, f. 33-39. Josep BALSALOBRE, “Qui acàmpia qui puga o el relat de les peripècies del rector de Vilafreser a la Guerra Gran: llengua i estil”, *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles 1992-1994*, CECB, (1994), p. 245.

17. ADG: Parròquia de Sant Bartomeu de Camallera. Llibre d'òbits (1778-1851), llibreta cosida.

18. Es refereix a fra Julià Pallarès, de l'orde de Sant Francesc.

19. ADG: Parròquia de Sant Miquel de Ventalló. Defuncions (1778-1853), f. 105.

sovint provocava el saqueig i el pillatge de les cases empordaneses, com relata el rector de Castelló d'Empúries, Esteve Suro: "... però tan dispersió era lo exercit que no y hague tres Batallons que passassen al riu Fluvià ab subordinació, sino que los soldats fugian vuit per aquí, deu per allà, robant y saquejant als habitants".²⁰

LA CRUELITAT FRANCESA

La temença popular envers la crueltat de les tropes revolucionàries franceses no era en cap cas gens infundada, sobretot si ens cenyim a algunes de les cròniques parroquials conservades, on es relata que els "gavaits" disparaven sense cap mirament amb armes de foc o mataven amb armes blanques a la població civil indefensa que havia decidit no fugir. Tanmateix, també cal dir que ja abans la població empordanesa havia patit els abusos de les tropes borbòniques, amb saquejos, manutenció forçosa i allotjament. Pel conjunt de relats, sembla que es quedaren als pobles empordanesos dones i homes d'edat avançada que no podien fugir. Per exemple, el cas del poble de Fortià el dia 29 de novembre, els francesos mataren als pocs fortianencs que encara hi residien: "Als vint y nou de nobembra de mil set cens noranta quatre entraren los exercits fransesos en Fortià y a la entrada mataren ab armes de foch y arma blanca Primo mataren a Joan Paronella pages en lo camp dels Estanyils²¹ de edat poch mes o menos de 36 ans. Mataren a Joseph Ferrer carreter jove de edat vint y nou anys. Mataren a Bernat Cols y Baxer y de edat quaranta dos anys poch mes o mesos no consta haje fet testament. Mes lo mateix die vint y nou de nobembre de mil set cens noranta quatre mataren a Joan Amiel jove de edat divuit anys". El 21 de novembre de 1794 el rector de Vilarig Domingo Bigas ens narra que Francisca Poch de 60 anys va morir de mort violenta pels francesos mentre era malalta i indefensa al seu llit, o el mateix dia Maria Gorch i Ribera de 50 anys que morí de mort natural, tot i que els soldats francesos van calar foc al seu llit "per no haberhi ningun sacerdot en lo Poble los Nacionals trobanla morta en lo llit posaren foch a la màfega, y se cremá de mitg en aball".²² A Vilamaniscle, els francesos hi entraren el 20 de novembre, quan saquejaren la casa de Gerònim Roure i mataren la seva dona, Maria Pastra i Gacias, com descriu el rector Josep Rovirola: "morta de un colp de sabre de los francesos"²³. A Cabanes, el rector Josep Colomer deixà anotat quatre homes indefensos que foren morts cruelment pels francesos el 20 de novembre de 1794, quan aquests entraren de

20. ADG: Parròquia de Santa Maria de Castelló d'Empúries. Llibre Setè de Òbits de la Iglésia parroquial de la Verge Maria de la present Vila de Castelló de Ampúrias y de Sant Joan Sasclusas (1789-1813), f. 63.

21. ADG: Parròquia de Sant Julià de Fortià. Defuncions (1775-1844), f. 61-62. A l'entrada del poble de Fortià hi ha diversos topònims que es poden relacionar amb el terme "Estanyils", com ara el lloc conegut com l'Estanyet a tocar la Creu de la Borda.

22. ADG: Parròquia de Sant Martí de Vilarig. Llibre de Òbits de la Iglésia parroquial de Sant Martí de Vilarig (1794-1851), f. 5-6.

23. ADG: Parròquia de Sant Gil de Vilamaniscle. Llibre de Òbits de la Iglésia paroquial de Sant Gil de Vilamaniscle (1791-1851), f. 23.

matinada: "Aqui assentare quatre homens de Cabanas que foren víctimes del barbaro furor francès en lo dia 20 novembre 1794 a la matinada que ells arribaren a la població. Cipria Heras teixidor mori en la escala de sa propia casa era de edat 55 anys. Joseph Pijoan treballador mori a la vora del foc en sa casa despues de haver rebut una bala era de edat 66 anys. Joan Xantaró treballador mori passat lo sementiri de una cutxillada era de edat 60 anys viudo deixat de Maria Prim conjugue. Andreu Brucomart menestral moria mitg camí de la font de una cutxillada edat de 66 anys"²⁴. El nou rector del Far d'Empordà ens anomena altres empordanesos morts de manera violenta pels francesos el dia 22 de novembre, com el treballador Jaume Martí i Maria Cros de Figueres.²⁵

Un cop el front de guerra quedà establert en el curs del Fluvià, les tàctiques militars franceses també implicaven matances i escarnis contra la població civil. Per exemple, a la parròquia de Romanyà d'Empordà, a tocar el Fluvià i la vila de Bàscara, el rector Jaume Vinyolas ens descriu que el 28 de gener de 1795 els francesos van matar Miquel Sala de 25 anys, i el 24 d'abril a Joan Pou.²⁶ A principis de març de 1795, una incursió francesa provocà una matança als pobles de Serinyà i Crespià, segons l'industrial banyolí Jeroni Colomer: "...los patriotas han mort ha serinyà 15 personas tots vells y vellas ha Crespia 8 entra omens y dona Basalu han cremadas dos casas y han fet malbe tota la vila que diuen que fa plora de veurer la dita vila".²⁷ De fet, el recompte del llibre de defuncions de Sant Andreu hi consten un total de 14 habitants de Serinyà "morts de las mans dels enemichs" la matinada del dia 1 de març i enterrats en el cementiri parroquial per l'ecònom de la doma, Pere Salvat Carreras.²⁸ De retorn d'aquesta incursió fallida, seguint el camí ral que anava de Besalú al castell de Navata, els francesos feren una altra matança d'homes, dones i joves (6 en total) el dia 2 març pels voltants del poble de Crespià.²⁹ El mateix dia els francesos també passaren pel poble d'Espinavessa, on "los francesos la mataren en sa propia casa" a Mariana Tarabal i Pons de 50 anys i natural de Caixàs. Fou enterrada al cementiri de Sant Llorenç d'Espinavessa.³⁰

24. ADG: Parròquia de Sant Vicenç de Cabanes. Llibre de Òbits de Cabanas (1762-1851), f. 100.

25. ADG: Parròquia de Sant Martí del Far d'Empordà. Liber Defunctorum Ecclesiae parochialis Sancti Martini de Alfar (1773-1864), f. 140.

26. ADG: Parròquia de Sant Medir de Romanyà d'Empordà. Llibre d'òbits (1726-1833), f. 85.

27. ACPE: Fons Família Colomer (1675-1799). Correspondència, cartes soltes. De fet, Colomer errà sensiblement en el compte de morts, ja que en els llibres parroquials de Serinyà n'hi hagueren 14 de difunts morts pels francesos el dia 1 de març de 1794 i l'endemà en foren 6 de morts a mans dels francesos a Crespià.

28. ADG: Parròquia de Sant Andreu de Serinyà. Defuncions 1775-1808, f. 63-64.

29. ADG: Parròquia de Santa Eulàlia de Crespià. Llibre d'òbits, f. 22-23.

30. ADG: Parròquia de Sant Llorenç d'Espinavessa. Defuncions (1755-1851), f. 136.

LA VOLADURA DEL PONT D'ESPONELLÀ

Fruit de la desbandada de les tropes borbòniques el novembre de 1794, pocs dies després (2 de desembre) es va dinamitar el pont de Esponellà sobre el riu Fluvià com a mesura desesperada per impedir la penetració francesa cap a Girona. Per contra, el famós pont medieval de Besalú, també sobre el riu Fluvià, no fou esgavellat. La seva voladura, feta amb presses, va produir la mort a l'enginyer militar Felipe de Ariete i del tinent Sebastián Tarama, com tres mestres de cases encarregats de les càrregues explosives.³¹ Precisament en el *Llibre d'òbits* de la parròquia de Sant Cebrià d'Esponellà identifiquem aquestes defuncions. El dia 2 de desembre de 1794, moria Felipe de Arriete, coronel en cap del cos dels enginyers, a l'edat de 50 anys, natural de la ciutat Orà (Algèria), fill de Francisco de Arriete, natural de Ceuta, i la seva muller Aliano Borrio, natural de Màlaga, "per haver caigut junt amb la Arcada major del pont de est poble de Esponella". El dia 25 d'agost de 1795 se li feu l'ofici a la ciutat de Barcelona en presència de la seva germana Joana de Arriete Barcelona i del vicari Josep Prat acompanyat de 9 sacerdots. El mateix dia moria al pont d'Esponellà Sebastian Tarama "tinent extraordinari del cos de enginyer".³² També Joan Costa, mestre de cases de la vila de Figueres, a l'edat de 48 anys, fill de Josep Costa, i la seva muller Francisca de Figueres "per haver caigut en la oçasio que caigue la Arcada major de est poble". Manuel Malagelada, mestre de cases de Girona, també morí, de 40 anys. Així també Esteve Bordas, mestre de cases de Sant Daniel, parròquia de Sant Feliu de Girona, de 42 anys.³³

ELS EMIGRATS I EXPATRIATS

En els registres parroquials dels anys de la Guerra Gran a la comarca del Pla de l'Estany, s'hi troben anotats i diferenciats els empordanesos que fugien dels francesos i buscaven refugi a l'altra riba del Fluvià: els emigrats i els expatriats. Els expatriats dels pobles empordanesos haurien fugit massivament amb destí no tan sols a la comarca del Pla de l'Estany, sinó que també travessaren el límit fronterer del Fluvià en direcció a les comarques del Baix Empordà, Gironès i Garrotxa i d'alguns pobles de l'Alt Empordà, és a dir, a l'altre costat de la riba. Els emigrats eren persones o famílies que havien fugit de França per causa de la revolució, molts d'ells eren capellans i religiosos que no volgueren seguir els preceptes revolucionaris de la nova República francesa. La majoria de capellans i rectors que

31. Narcís CASTELLS i Narcís PUIGDEVALL, *El pont d'Esponellà (1442-1992)*, Ajuntament de Crespià, d'Esponellà i Diputació de Girona, Girona, 1992.

32. ADG: Parròquia de Sant Cebrià d'Esponellà. Defuncions (1705-1851), f. 393. Vegeu també Horacio CAPEL, *Los ingenieros militares en España, siglo XVIII: repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*, Universitat de Barcelona, 1983, p. 50.

33. ADG: Parròquia de Sant Cebrià d'Esponellà. Defuncions (1705-1851), f. 393.

arriben a la comarca del Pla de l'Estany procedien del Rosselló, si tenim en compte les defuncions anotades en els llibres d'òbits. El cronista de la ciutat de Banyoles, Antoni Maria Rigau, recull la notícia que l'any 1791 foren entregats diversos passaports a Puigcerdà a emigrants francesos (nobles i militars) que no acceptaven la nova Constitució revolucionària de 1791. Dos d'ells es refugiaren a la vila de Banyoles, Jacques de la Tour, de la vila d'Hermet del Perigord, tinent del Regiment Royal-Liégeois d'Infanteria; i Charles Combets Delve, de la vila de Galhac de la regió de l'Albi, subtinent del Regiment de Champagne d'Infanteria³⁴.

D'altra part, els expatriats eren aquelles persones i famílies senceres que es veieren obligades a fugir de les seves llars, refugiant-se a casa de familiars, coneguts o hostedants a l'altra banda del front, o de vegades a instal·lar-se en una població propera. El fet que l'ocupació francesa s'allargués prop d'un any a partir de l'any 1794, obligà a moltes d'aquestes famílies a establir-se provisionalment durant prop de nou mesos en les parròquies de la comarca del Pla de l'Estany, on majoritàriament malvivien en unes condicions alimentàries deficitàries. El rector del poble de Cistella, Francesc Miró, anotà com molts expatriats anaren a la vila de Banyoles i a l'actual comarca del Pla de l'Estany, on moltes famílies ja no tornarien després de la guerra, episodi també transcrit per Marià Baig.³⁵ Tots els vilatans de Cistella haurien abandonat el poble el novembre de 1794, i prop d'un terç perdé la vida quan s'iniciaren en el camí de l'exili: "Sebras que des de 20 Novembre de 1794 als 12 octubre de 1795 no pogué estar en la Parroquia per haber tingut de fugir de ella no sols jo sinó també tots los Parroquians per escaparnos de les mans dels Enemichs Francesos que tot aqueix temps tingueren en son poder nostre Poble dystruhint en ells casas e Iglesias com ho trobaras notat en lo llibre de consuetas mes llargament. Per lo que de dits nos Parroquians ne morien molts en varis Pobles de la Provincia en que se habian refugiat los ovits dels quals no son escrits en est llibre per ser molts (pues faltan cerca de la tercera part de la Gent entre grans y xichs) y haver mort en diferents paratges; però la major part fou en Bañolas; y així perquè constia a nos successors lo motiu de no encontrar ovit algun de tot aquell temps, ho firmo en Cistella als 13 octubre de 1795".³⁶

El gran nombre de defuncions d'expatriats que es registren entre finals de 1794 i l'estiu de 1795 en el total de la població fa pensar que l'esperança de vida de molts expatriats empordanesos va disminuir de forma molt considerable, i molts d'ells, camí d'un refugi a la guerra, trobaren la mort lluny de la seva llar. És simptomàtic, per exemple, el cas de les famílies d'expatriats Gironès i Pous que vivien a la Casa Nova d'en Rovira a tocar les Estunes (Porqueres), on sis dels seus membres moriren

34. Antoni M. RIGAU, "Emigrats francesos (1791)", *El teixit de la memòria. Articles (1946-2000)*, Banyoles, 2001, p. 136-137.

35. Marià BAIG, "Viure i morir a l'Empordà", *op. cit.*, p. 432.

36. ADG: Parròquia de Santa Maria de Cistella. Defuncions (1759-1826), f. 265. També transcrit per Marià BAIG, "Viure i morir a l'Empordà", *op. cit.*, p. 432.

en espai de mig any. A la parròquia de Sant Sadurní de Vilafreser, el rector Salvador Vidal explica que els expatriats empordanesos vivien de forma molt miserable “en una barraca de havian compost ab ramas sobre lo camí real”.³⁷ D'altra banda, les anotacions dels rectors són sovint clarament hostils i durs contra els francesos, quan són referits com a *gavails* o “enemichs declarats de la fe Catholica”. Certament el clergat, des de bon principi, es posicionà en contra de la Revolució Francesa i a favor del retorn de la fe catòlica i la monarquia a França.

El buidatge dels difunts expatriats s'ha fet en relació amb els llibres parroquials d'òbits conservats durant els anys 1794 i 1795 a la comarca del Pla de l'Estany. Malauradament només s'han conservat prop d'una vintena de llibres d'òbits corresponents als anys de la Guerra Gran (1792-1795), cosa que suposa prop d'un 50% respecte al total de parròquies comarcals. Tanmateix, pensem que les dades són prou meritòries, atès que posa en coneixement un dels primers episodis d'expatriats a Catalunya que fugiren en massa de la guerra a l'Empordà, o fins i tot de més enllà dels Pirineus de la temença revolucionària, i es refugiaren en la rereguarda de la comarques gironines.

Municipi	Parròquia	Llibres anys 1794-1795	Expatriats
Banyoles	Santa Maria dels Turers	conservat	sí
Crespià	Santa Eulàlia de Crespià	conservat	sí
Crespià	Sant Bartomeu del Portell i Sant Miquel de Roca	no conservat	sense dades
Crespià	Sant Just i Pastor de Pedrinyà	no conservat	sense dades
Camós	Santa Maria de Camós	conservat	sí
Camós	Sant Vicens de Camós	conservat	sí
Camós	Santa Magdalena de Noves	no conservat	sense dades
Cornellà del Terri	Sant Joan de Borgonyà	conservat	no
Cornellà del Terri	Sant Pere de Cornellà del Terri	conservat	sí
Cornellà del Terri	Sant Julià de Corts	conservat	no
Cornellà del Terri	Santa Eulàlia de Pujals dels Cavallers	conservat	no
Cornellà del Terri	Santa Maria de Pujals dels Pagesos	no conservat	sense dades
Cornellà del Terri	Sant Esteve de Sords	conservat	sí
Cornellà del Terri	San Cugat de Ravós del Terri	no conservat	sense dades
Cornellà del Terri	Sant Galderic de Santa Llogaia del Terri	no conservat	sense dades
Cornellà del Terri	Sant Andreu del Terri	no conservat	sense dades
Espionellà	Sant Iscle de Centenys	conservat	sí

37. ADG: Parròquia de Sant Sadurní de Vilafreser. Llibre de Baptismes de la Iglésia parroquial de Vilafreser del Bisbat de Gerona (1795-1860).

Municipi	Parròquia	Llibres anys 1794-1795	Expatriats
Esponellà	Santa Maria de Vilert	no conservat	sense dades
Esponellà	Sant Cebrià d'Esponellà	conservat	sí
Fontcoberta	Sant Feliu de Fontcoberta	conservat	sí
Fontcoberta	Sant Sadurní de Vilavenut	no conservat	sense dades
Palol de Revardit	Sant Miquel de Palol de Revardit	no conservat	sense dades
Palol de Revardit	Riudellots de la Creu	no conservat	sense dades
Palol de Revardit	Sant Martí de la Mota	no conservat	sense dades
Porqueres	Santa Maria de Porqueres	conservat	sí
Porqueres	Sant Romà de Miànigues	conservat	sí
Porqueres	Sant Andreu de Mata	conservat	sí
Porqueres	Sant Cristòfor d'Usall	conservat	sí
Porqueres	Sant Cebrià de Pujarnol i Sant Maurici de Cals	conservat	no
Porqueres	Sant Quirze i Santa Julita de Merlant	no conservat	sense dades
Sant Miquel de Campmajor	Sant Miquel de Campmajor	conservat	sí
Sant Miquel de Campmajor	Sant Vicenç de Falgons	no conservat	sense dades
Sant Miquel de Campmajor	Sant Feliu de Ventatjol	no conservat	sense dades
Sant Miquel de Campmajor	Santa Quitèria	no conservat	sense dades
Sant Miquel de Campmajor	Sant Esteve de Briolf	no conservat	sense dades
Serinyà	Sant Andreu de Serinyà	conservat	sí
Serinyà	Sant Miquel Sesvinyes	no conservat	sense dades
Vilademuls	Sant Martí de Felines	conservat	sí
Vilademuls	Sant Julià de Galliners	conservat	sí
Vilademuls	Santa Maria d'Orfes	conservat	sí
Vilademuls	Santa Llogaia de Parets d'Empordà	no conservat	sense dades
Vilademuls	Sant Martí de Terradelles	conservat	no
Vilademuls	Santa Maria de Vilamarí	no conservat	sense dades
Vilademuls	Sant Sadurní de Vilafreser	conservat en part	sí
Vilademuls	Sant Marçal de Quarantella	conservat	no
Vilademuls	Sant Esteve de Viladamí	no conservat	sense dades
Vilademuls	Sant Esteve de Guialbes	no conservat	sense dades
Vilademuls	Sant Joan Baptista de Vilademuls	no conservat	sense dades
Vilademuls	Sant Martí d'Ollers	no conservat	sense dades

Santa Maria Dels Turers (Banyoles)³⁸

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Pere Pastos (rector)	69	10 de març de 1794	Llupià. Bisbat de Perpinyà	Sense dades
Maria Boxó	27	24 de març de 1794	Parròquia d'Aulas. Bisbat d'Alès. Regne de França	Pares: Jaume Boxó Manyà i Anna Boxó
Magdalena Oliveras	4	4 de juny de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Pares: Joan Baptista Oliveras, treballador, i Sabina Saguer
Margarida Sala	3	8 de juny de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Pere Sala, corder, i Maria Àngela Farrarós Fugitiu a causa dels francesos
Maria Àngela Sala i Farrerós	33	24 de juny de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Marit, Pere Sala, pentinador
Margarida Bonat	Albat 7 mesos	7 de juliol de 1794	Terrades	Pares: Jaume Bonal, treballador, i Maria Bonal Marcé
Margarida Salellas	2	8 de juliol de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Pares: Joan Salellas, marxant, i Margarita Salellas Noguier
Martí Blanch	9	30 de juliol de 1794	Maçanet de Cabrenys	Pares: Pau Blanch, traginer, i Margarida Banasset
Maria Barbarell	45	10 de juliol de 1794	Terrades	Pares: Francesc Barbarell, treballador, i Margarita Barbarell Gaspar
Honorat Caritg	2	28 de juliol de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Pares: Josep Caritg, treballador, i Sibina Caritg Llusà
Sibina Bosch i Roca	33	21 d'agost de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Marit, Joan Bosch, treballador de Sant Llorenç de la Muga
Honorat Llorenç (bracer)	70	29 d'agost de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Expatriat. Muller, Margarida Vila
Margarida Horta	60	9 d'octubre de 1794	Terrades	Expatriada. Morta de malaltia
Pau Sala	1	24 novembre de 1794	Terrades	Pares: Josep Sala, pastor, i Maria Sala
Rosa Riera	42	19 desembre de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Marit, Joan Riera, bracer
Josep Buxeda	1 mes	20 de desembre de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Pares: Joan Buxeda, bracer, i Maria Costa
Sabina Gratacós	Sense dades	20 de desembre de 1794	Terrades	Marit, Ramon Gratacós, treballador
Maria Serra i Mach	33	28 de desembre de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Muller del difunt Pere Mach, bracer, mort de malaltia
Maria Anna Ciera	50	10 de gener de 1795	Maçanet de Cabrenys	Muller de Joan Ciera Teixidor
Cecília Manponell	17	10 de gener de 1795	Terrades	Filla d'Isidre Manponell, treballador

38. Per a l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Santa Maria dels Turers. Defuncions (1792-1808), f.47-102.

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Caterina Pous	55	12 de gener de 1795	Terrades	Muller de Joan Baptista Pous, pagès
Maria Fumarola i Fàbrega	53	19 de gener de 1795	Terrades	Muller de Pere Fàbrega, bracer
Joan Palol	21	23 de gener de 1795	Terrades	Fill de Josep Palol, bracer
Maria Magdalena Malet	55	24 de gener 1795	Avinyonet de Puigventós	Muller de Joan Malet
Pere Fàbrega (bracer)	50	25 de gener de 1795	Terrades	Sense dades
Maria Calabuig	Albat 18 mesos	9 de febrer de 1795	Terrades	Filla de Joan Calabuig, bracer, i d'Elisabet Calabuig Palburell
Margarita Gaspar i Cortada	40	14 de febrer de 1795	Vilamalla	Muller de Joan Cortada, treballador
Dona expatriada Teresa	Sense dades	18 de febrer de 1795	Sense dades	Morí en la casa Sanguinària, avui mas Fam
Joan Nogué	Albat 2 mesos	5 de març de 1795	Ordis	Fill de Manuel Nogué, bracer, i Teresa Nogué Gimbernat
Margarita Trias	55	11 de març de 1795	Navata	Sense dades
Francesc Sabadí expatriat	18	28 de març de 1795	Avinyonet de Puigventós	Fill de Miquel Sabadí, bracer
Geroni Quera (paraire)	60	1 d'abril de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Sense dades
Rosa Grau i Tarunyet	54	1 d'abril de 1795	Terrades	Sense dades
Pere Pararols	25	12 d'abril de 1795	Navata	Fill de Jaume Pararols, bracer, i de Francisca Pararols i Vellmas "mori de mort repentina per haberli tirat una escopetada y la vala lo ferí al pòls del cap"
Maria Burgas i Cortada	57	17 d'abril de 1795	Cistella	Muller de Josep Burgas, bracer expatriat
Rosa Burgas	32	30 d'abril de 1795	Cistella	Muller de Francesc Burgas, expatriat
Gracia Giralt	60	5 de maig de 1795	Llers	Muller de Pere Giralt, expatriat
Josep Burgas	70	12 de maig de 1795	Cistella	Sense dades
Maria Burgas	65	13 de maig de 1795	Cistella	Muller de Josep Burgas
Maria Matieu i Sala	46	14 de maig de 1795	Queixàs	Sense dades
Margarita Fàbrega	23	24 de maig de 1795	Terrades	Filla d'Antoni Fàbrega, bracer, i de Maria Fàbrega i Gaspar
Sebastià Peix (clergue)	jove	27 de maig de 1795	Tuir, Bisbat d'Elna	Fill de Josep Peix i de Teresa Peix i Puig
Bernat Marcé	9	7 de juny de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Fill de Benet Marcé i de Teresa, expatriats
Teresa Marcé	35	20 de juny de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Fill de Benet Marcé, bracer

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Maria Sauradell	33	2 d'agost de 1795	Queixàs	Muller de Jaume Sauradell, bracer expatriat
Llúcia Giralt	20	6 d'agost de 1795	Sant Llorenç de Cerdans	Muller de Jaume Giralt, clavetaire expatriat
Anna Vergés i Soler	50	8 d'agost de 1795	Vilanant	Muller de Miquel Vergés, expatriat
Miquel Marguès	4	21 d'agost de 1795	Navata	Fill de Josep Mares, bracer de Navata, i de Teresa Marquès
Francesc Giralt	Albat 11 mesos	23 d'agost de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Fill de Llorenç Giralt, claveter, i de Maria Àngela, expatriats
Joan Freixanet	2	24 d'agost de 1795	Navata	Fill de Miquel Freixanet, bracer, i de Maria Pagó, expatriats de Navata
Margarita Freixanet i Noguera	32	31 d'agost de 1795	Cistella	Muller de Josep Freixanet, bracer expatriat
Maria Ballart i Duran	57	2 setembre de 1795	Terrades	Muller de Silvestre Ballart, bracer expatriat
Bonaventura Casellas	Sense dades	18 de setembre de 1795	Sense dades	"Feia dos o tres dies que havia arribat a Banyoles"
Maria Coll i Fàbrega	50	5 d'octubre de 1795	Terrades	Muller de Joan Coll, bracer

Santa Eulàlia De Crespià³⁹

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Miquel Costa (treballador)	80	5 de setembre de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Malaltia
Rosa Donat i Padrosa	48	28 d'octubre de 1794	La Vajol	Muller de Pau Donat, ferrer de la Vajol, malaltia
Margarida Juanola i Marcé	66	6 de novembre de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Muller de Felip Marcé, treballador de Sant Llorenç de la Muga, malaltia
Pere Justafre	36	24 de novembre de 1794	Illas. Regne de França	Fill d'Esteve Justafre i de la seva muller Francisca
Antoni Roqueta (serrador)	60	14 de desembre de 1794	Parròquia de St Simfòria. Del Bisbat de Rodes Regne de França ⁴⁰	Fill d'Antoni Roqueta, fuster, i d'Anna Roqueta y Raurell

39. Per la llista de defuncions, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Santa Eulàlia de Crespià. Defuncions (1780-1851).

40. Probablement sigui l'actual poble francès de Saint-Symphorien-de-Thénières, en el districte de Rodès, amb occità anomenat Sent Aforiàs.

Santa Maria de Camós⁴¹

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Bartomeu	Albat 5 mesos	23 de gener de 1795	Vilanant	Fill de Jaume Corominas, treballador de Sant Llorenç de la Muga, i d'Isabel Gratacós de Sant Martí Sasserra, expatriats del poble de Vilanant

Sant Vicens de Camós⁴²

Nom	anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Sebastià Vives (pagès)	2	25 de desembre de 1794	Morellàs	Fugitiu del Rosselló a causa de la guerra
Sibina Fort	Sense dades	3 de febrer de 1795	Vilanant	Morta pels francesos a Vilanant
Jaume Costa	Sense dades	9 de febrer de 1795	Vilanant	Morta pels francesos a Vilert
Miquel Mitjà	Albat 8 dies	2 de març de 1795	Crespità	Fugitiu dels francesos
Josep Estrada Vilar	Sense dades	18 d'abril de 1795	Borrassà	Fugitiu dels francesos
Justa Casellas	Sense dades	21 de maig de 1795	Vilanant	Fugida dels francesos amb el seu marit Bonaventura Casellas, d'ofici fuster
Anna Paris	26	18 de juny de 1795	Maçanet de Cabrenys	Filla del moliner Francisco Paris, refugiada dels francesos a la casa de la doma parroquial de Camós
Maria Teixidor	Albat 8 mesos	27 de juny de 1795	Cistella	Filla del moliner Francisco Teixidor, refugiat del "temor dels francesos"
Narcís Fort	7 anys	26 d'octubre de 1795	Vilanant	Pares Joan i Antònia Fort

Sant Pere de Cornellà del Terri⁴³

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Francesc Miquel Serra i Marianna	25	9 de juny de 1795	Boadella	Miquel Serra treballador

41. S'ha consultat l'ADG: Parròquia de Santa Maria de Camós. Defuncions (1779-1851).

42. Per l'elaboració de la taula de difunts, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Vicens de Camós. Defuncions (1775-1851).

43. Per l'elaboració de la llista, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Pere de Cornellà del Terri. Defuncions (1775-1805).

Sant Esteve de Sords (Cornellà del Terri)⁴⁴

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Silvestre Llorenç	Albat 2 mesos	30 de novembre de 1794	Maçanet de Cabrenys	Pares: Pere Llorenç Traginer i Maria Llorenç Falgàs
Marianna Torrent	Sense dades	28 de gener de 1795	Ordis	"Avitant a St Julià de Ordis, ara per raho dels francesos en esta parrochia de Sors"
Francesc Torrent	Albat 6 dies	29 de gener de 1795	Ordis	Pares Josep Torrent, teixidor de lli, i de Marianna Torrent i Comas
Magdalena Ricart	62	20 d'abril de 1795	La Vajol	Muller de Pere Ricart, treballador de la Vajol "se ausenta de sa casa per causa dels Francesos"

Sant Iscle de Centenys (Esponellà)⁴⁵

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Antònia Camps Batlla	60	22 de novembre de 1794	Sant Martí de Capellada	Pares: Baldiri i Caterina, pagesos
Rosa Lluís	50	11 de maig de 1795	Crespià	Pares: Joan i Rosa. Mort <i>repentina</i>
Maria Lluís	13	16 de maig de 1795	Crespià	Pares: Nicolau Lluís, treballador, i Rosa Lluís
Llúcia Jolis	30	2 de juny de 1795	Crespià	Marit, Bernat Jolis
Maria Angela Clotas	60	26 de juny de 1795	Cistella	Sense dades
Francesc Ribas	Albat 5 mesos	19 de juny de 1795	Espinavessa	Pares: Jaume Ribas, treballador, i Margarida Trull
Nicolau Lluís (treballador)	50	29 de maig de 1795	Crespià	Muller, Rosa Lluís

44. Per l'elaboració de la llista, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Esteve de Sords. Defuncions (1728-1806).

45. Per l'elaboració de la llista, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Iscle de Centenys. Defuncions (1703-1852).

Sant Cebrià d'Esponellà⁴⁶

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Rafel Pous	30	5 de juliol de 1794	Terrades	Refugiat "per causa dels gavaiats"
Robert (moliner)	65	1 d'agost de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Refugiat "qui se retirà en esta Parroquia de St. Ciprià y se apoderaren de la vila per causa dels francesos que entraren"
Joan Baptista	Albat 3 mesos	2 de desembre de 1794	Alt Empordà	Pares incògnits "en dit dia se li donà sepultura en lo sementiri de la matexa parroquia per los temors grans de los enemichs francesos".
Antoni Roqueta (serrador)	60	14 de desembre de 1794	Rodes. Regne de França	Marit d'Anna Roqueta i Raurell
Josep Montalat	40	5 de gener de 1795	Parròquia de l'Estela, Vilanant	Expatriat en temps dels francesos
Jaume Bonal	55	31 de gener de 1795		Expatriat de Terrades
Joan Moradell (masover)		6 de març de 1795	Queixàs	Expatriat de Queixàs quan els francesos van ocupar el poble
Miquel Saguer	13	14 d'abril de 1795	Alt Empordà	"No rebé ningún sacrament perque fugint dels enemichs francesos, y pasant lo riu Fluvià al pas anomenat del Cabrit se nega a dit riu"
Pere Ricart (treballador)	58	15 de març de 1795	Vilanant	"Apartat de sa Patria per ocuparla los enemichs francesos"
Abdó Prat	Albat 7 mesos	9 d'abril de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Fill del pareire Francesc Prat, refugiat dels francesos
Jaume Argelés (pagès)	40	16 de juny de 1795	Cabanelles	Expatriat dels francesos

46. Per la llista de defuncions, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Cebrià d'Esponellà. Defuncions (1705-1851).

Sant Feliu de Fontcoberta⁴⁷

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Àngels Maria Fàbrega Taloy	Albat 8 mesos	18 de maig de 1794	Lladó	Pares: Josep Fàbrega i Raimunda Taloy de Lladó
Maria Teresa Clotas	2	29 de maig de 1794	Cistella	Pares: Joan Clotas i Teresa Casademont
Joan Clotas (menestral)	30	1 de juny de 1794	Cistella	Pares: Miquel Clotas, difunt pareire de Cistella, i Maria Àngela Clotas
Mn. Agustí Pagès i Llobet (rector)	66	3 de novembre de 1794	Maçanet de Cabrenys	Refugiat a la parròquia de Fontcoberta
Josep Roig	2	20 de gener de 1795	Ordis	Pares: Bartomeu Roig i Maria Graugener, pagesos d'Ordis, i refugiats per les incursions dels francesos
Maria i Anna Vila	Sense dades	7 de març de 1795	Taravaus	Pares: Jaume Vila, bracer, i Anna Maria Vila i Simon "refugiats en esta vila per los calamitosos treballs de la Guerra"
Josep Soler	15	8 de maig de 1795	Cistella	Pares Jaume Soler i Maria Coll, "expatriats per las persecucions dels Gavaits"
Noia	15	8 de juny de 1795	Crespià	Pares: Francisco i Maria Surroca, menestrals de Crespià, refugiats de guerra
Joan Gironell	albat	14 de juliol de 1795	Vilanant	Pares: Jaume Gironell i Teresa Bartomeu, pagesos expatriats dels "Gavaits enemichs declarats de nostra santa fe Catholica"
Francisca Gallostra	Albat 19 mesos	7 d'agost de 1795	Crespià	Pares: Jeroni Gallostra, sabater, i Maria Torrent, refugiats de guerra
Orosia Pujol	3	9 d'agost de 1795	Taravaus	Pares: Josep Pujol, treballador, i Raimunda Lustusella, refugiats de guerra
Caterina Gironell	Albat 1 dia	9 d'agost de 1795	Rabós d'Empordà	Pares: Salvador Gironell, pagès mort, i Maria Gironell, vídua
Victòria Costa	32	15 d'agost de 1795	Cistella	Marit, Miquel Costa de Lladó, pares: Miquel Freixenet i Francisca Campmol de Cistella

47. Per a l'elaboració de la taula de difunts, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Feliu de Fontcoberta. Defuncions (1786-1853).

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Teresa Gironell	Albat de 3 anys	21 d'agost de 1795	Vilanant	Pares: Jaume Gironell i Teresa Bartomeu, pagesos expatriats "dels Gavails enemichs declarats de nostra santa fe Catholica"
Isidro Gironell	Albat 14 dies	22 d'agost de 1795	Rabós d'Espolla	Pares: Salvador Gironell, pagès mort, i Maria Gironell i Viñas, vídua refugiada
Serramonmany (miquelet del terç de Besalú) ⁴⁸	18 anys	15 de setembre de 1795	Desconegut	Pares: Josep i Maria Serramonmany
Baptista Costa i Gironell	10	20 de setembre de 1795	Vilanant	Pares: Llorenç Gironell, treballador de Cistella, Maria Gironell
Caterina Gironell (pagesa)	48	23 de setembre de 1795	Rabós d'Empordà	Marit, Joan Gironell, pagès de Taravaus, filla de Francesc Font i Maria Clotas de Lladó
Caterina Frexanet	Albat 1 any	25 de setembre de 1795	Cistella	Pares: Joan Frexanet, pagès de Cistella, i Anna Gironell, refugiats de guerra

Santa Maria de Porqueres⁴⁹

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Miquel Costa (pagès)	Sense dades	4 de març de 1795 (8 de gener de 1795)	Lladó	"fou mort lo die 8 de Janer de dit any en lo mateix poble per mans dels francesos, quals comparegueren allí en lo mateix die de bon mati, en que esta nevant fortament, quin enemich mataren allí mota gent y luego sentarraren" Fill de Joan Costa, pagès de Lladó, difunt, i de Francisca Costa i Casas, vídua.

48. Santi SOLER, "Aspectes de la Guerra Gran: el terç de voluntaris del partit de Besalú", *Annals PEHOC*, 6 (vol. II) 1984-1985, Olot, 1987, p. 105-126. Santi Soler va comptabilitzar un total de 902 voluntaris inscrits durant la guerra, procedents de les comarques sobretot de l'Alt Empordà i la Garrotxa, i en menor mesura del Gironès i el Pla de l'Estany. La quantitat de diners pagats per la manutenció del terç era elevada. En concepte de soldada diària, la xifra puja a 5.573 rals diaris, i amb el sou de capitans, tinentes i sotstinentes la xifra és de 6.053 rals diaris. Hi hagué 4 pobles que aportaren de manera desmesurada voluntaris, Espolla i Lladó, a més de Serinyà i Mieres.

49. Per a la l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Santa Maria de Porqueres. Defuncions (1759-1847).

FUGINT DE LA GUERRA GRAN A L'ALT EMPORDÀ (1794-1795):
ELS EXPATRIATS EMPORDANESOS A LA COMARCA DEL PLA DE L'ESTANY

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Miquel Fàbrega i Carreras (pagès)	64	9 de març de 1795	Maià de Montcal	Expatriat dels francesos, vivia al mas Bartomeu de Porqueres. Fill de Pere Fàbrega, pagès de Maià, i d'Anna Maria Fàbrega, abans Vives, difunts.
Martí Casalsdemont (pagès)	Sense dades	10 de març de 1795	Serinyà	"mataren los francesos en dit Seriña lo die 1 de dit mes y any junt a molts de altres destruixen y robaren la Iglesia y conculcaren les imatges". Fill de Miquel Casals, treballador de Serinyà, i de Maria Casals.
Caterina Homs Ferrer	Sense dades	10 de març de 1795	Serinyà	Muller de Josep Homs, teixidor de lli de Serinyà "fugitiva dels francesos que foren los dies de dit mes y any en dit Seriña asustada y refugiada en Casa Castañ de la Parroquia de Porqueres, aquí avian escurcullat dits enemichs" Filla de Teresa Ferrer i Bosch.
Cebrià Roura	Albat 10 mesos	14 de març de 1795	Crespjà	Fill de Josep Roura, treballador de Crespjà, expatriat per motiu dels francesos en el mas Matamala de Porqueres, i de Maria Roura.
Salvi Torras	49	18 de març de 1795	Vilarig	Expatriat per motiu dels francesos en el mas Lluti de Porqueres. Fill de Martí Roura, pagès expatriat, i de Rosa Torras abans Serra.
Miquel Ayats	Albat 16 mesos i mig	22 de març de 1795	Terrades	Fill de Joan Ayats, treballador difunt de la parròquia de Terrades, i de Margarida Ayats abans Calabuig, viuda i expatriada per "motiu dels francesos" en el mas Vilauba de Porqueres.
Julià Moradell	1 any	26 de març de 1795	Queixàs	Fill de Joan Moradell, pagès del castell de Biure de Queixàs, i expatriat "per motiu dels francesos", i difunt en la parròquia d'Esponellà, i de Maria Moradell, abans Cabañó, expatriada en el mas Morgat.

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Maria Ganaleras	60	27 de març de 1795	Maià de Montcal	Muller del pagès Josep Ganaleras. Expatriada a Merlant. Filla de Bonaventura Marifont, pagès de Dosquers, i de Maria Barraca.
Rosa Sala	6	29 de març de 1795	Cistella	Filla de Joan Sala, pagès de Cistella expatriat "per motiu dels francesos" en el mas Marquès, i de Francisca Sala i Giralt.
Francisca Badosa	1	29 de març de 1795	Crespià	Filla de Josep Badosa, treballador de Crespià expatriat "per motiu dels francesos", i de Mariana Badosa abans Porcioles, residien al mas Badosa.
Pere Coll (pagès)	60	6 d'abril de 1795	Navata	Expatriat dels francesos, morí en el mas Matella. Fill de Martí Coll i de Mariana Coll, abans Bosch, difunts.
Llambert Llandric i Pou	Albat 7 mesos	3 de maig de 1795	Lladó	Fill d'Anton Llandric, pagès difunt "qual mataren los francesos en lo lloch de Lladó lo die 8 Janer de dit any, i de Maria Llandric abans Pou, expatriada al mas Llandric de Porqueres"
Martí Quer	Albat 4 mesos	17 de juny de 1795	Terrades	Fill de Pere Quer, treballador de Terrades, expatriat <i>per motiu</i> "de los francesos" i habitant al mas Rodeja, i d'Anna Quer i Ricart.
Francisca Moradell	32	25 de juny de 1795	Queixàs	"Expatriada per motiu de los francesos i habitant el mas Morgat de Porqueres". Filla de Mariano Moradell, pagès de Queixàs, i de Francisca Moradell i Moncanut, difunts.
Rosa Calveras	Albat 5 mesos i 6 dies	3 de juliol de 1795	Puigcerdà	Morí prop de l'Hostal del Ras amb un grup de refugiats de la Cerdanya. Filla de Francesc Calveras, treballador de la parròquia de Tallendre del corregiment de Puigcerdà, expatriat "per motiu dels francesos", que venia del poble de la Tallada, i de Francisca Calveras i Majoral

FUGINT DE LA GUERRA GRAN A L'ALT EMPORDÀ (1794-1795):
ELS EXPATRIATS EMPORDANESOS A LA COMARCA DEL PLA DE L'ESTANY

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Maria Moradell (donzella)	37	14 de juliol de 1795	Queixàs	Expatriada "per motiu de los francesos" i habitant el mas Morgat. Filla de Mariano Moradell, pagès de Queixàs, i de Francisca Moradell i Moncanut, difunts.
Sibina Campana i Pous	50	6 d'agost de 1795	Darnius	Expatriada "per motiu de los francesos" i habitant en la "casa Nova den Rovira serca las Estunas". Filla de Rafel Pous i de Maria Pous i Pujol, difunts de Terrades.
Maria Gironès i Castañé	60	6 de setembre de 1795	Navata	Vídua de Vicens Gironès, "expatriada per motiu de los francesos i habitant en una casa Nova den Rovira vora de las Estunes"
Pere Gironès	Albat 18 mesos	8 d'octubre de 1795	Navata	Filla de Jeroni Gironès, treballador de Navata, expatriat "per motiu dels francesos" i habitant en "la casa Nova den Rovira debant las Estunas" i de Cecília Gironès i Vidal.
Coloma Gironès	3	13 d'octubre de 1795	Navata	Filla de Jeroni Gironès, treballador de Navata, i expatriat "per motiu de los francesos" i habitant la casa Nova d'en Rovira de les Estunes i de Cecília Gironès i Vidal.
Gabriel Pous i Pujol (pagès)	60	13 d'octubre de 1795	Terrades	Expatriat "per motiu de los francesos, habitant la casa Nova den Rovira devant las Estunas", fill de Rafel Pous i de Maria Pujol, difunts.
Anastàsia Pous i Ribas	60	28 d'octubre de 1795	Boadella	Filla de Pau Ribas, pagès de Boadella, i de Magdalena Ribas Ramis, difunts. Expatriada "per motiu de los francesos, habitant a la casa Nova den Rovira devant las Estunas".

Sant Romà De Miàniques (Porqueres)⁵⁰

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Teresa Bayer i Nonell	Sense dades	12 de desembre de 1794	Vilert	Vídua que "se avia apartat de Vilert per fugir dels Francesos"
Josep Ribas	Sense dades	21 de febrer de 1795	Boadella	Fill de Pere Ribas, treballador de Boadella, "per morir de fugir dels Francesos en Figueras habitant"
Anna Juncà Riba	Sense dades	22 de febrer de 1795	Sense dades	"per morir de fugir dels Francesos en Guemol habitant"
Anna Quer Comas	Sense dades	10 de juny de 1795	Avinyonet de Puigventós	Vídua d'Anton Quer, treballador, "la qual per fugir dels francesos vingué en Guemol"

Sant Andreu de Mata (Porqueres)⁵¹

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Josep Ribas (pagès)		19 de juliol de 1794	Terrades	Viuda d'Isabel Ribas Bratlle "Josep Ribas de Terradas ahont fou mort cruelment per los francesos".

Sant Cristòfol d'Usall (Porqueres)⁵²

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Joan Ayats	60	29 d'agost de 1794	Sant Llorenç de la Muga	Sense dades
Rosa Pous	7	18 setembre de 1794	Terradas	Pares Rafel Pous i Margarida Pous Espigoler
Salvador Rumbau	Albat 11 mesos	26 d'octubre de 1794	Figuera	Pares Pere Rumbau, mestre de cases, i Agustina Bassols
Joan Roca del Mas (treballador)	60	22 de juny de 1795	Cistella	Enterrat al basi dels forasters
Magdalena Heras i Davall (treballador)	50	11 de juliol de 1795	Ordis	Muller de Salvi Davall
Narcís	Albat 10 mesos	9 d'agost de 1795	Navata	Pares: Mariano Terradas, pagès, i Maria Teresa Terradas
Caterina Grau Roca	16	17 d'agost de 1795	Navata	Pares: Jaume i Maria Grau i Roca

50. Per a la l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Romà de Miàniques. Defuncions (1734-1850).

51. Per a la l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Andreu de Mata. Defuncions (1761-1821).

52. Per a l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Cristòfol d'Usall. Defuncions (1751-1851).

Sant Miquel de Campmajor⁵³

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Josep Navot (Nebot) (pagès)	Sense dades	15 de març de 1795	Vilanant	Sense dades
Llorenç Font	40	16 de maig de 1795	Lladó	Expatriat mort a la carretera de Sant Miquel de Campmajor
Francesc Rovira (rector)	50	15 de maig de 1795	Centenys	Rector expatriat de la parròquia de Centenys, morí a la casa Rovira de Sant Miquel de Campmajor ⁵⁴
Damasó Garriga i Pou	Albat 9 mesos	3 juliol 1795	Vilarig	Pares expatriats a la casa Coma de Sant Miquel de Campmajor
Joan Garriga alias Palou	30	20 setembre 1795	Vilarig	Expatriat a la casa Coma de Sant Miquel de Campmajor

Sant Andreu de Serinyà⁵⁵

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Sibina (albat)	Albat 2 dies	4 d'octubre de 1794	Figueres	Pares: Bonaventura Estela, treballador, i Paula Estela Camps
Antoni Marquès (pagès)	54	27 de gener de 1795	Navata	Muller, Maria Marquès i Puig
Maria de Viu	1	1 de febrer de 1795	Cantallops	Pares: treballadors de Cantallops
Miquel Vilar i Salavert (pagès)	72	27 de febrer de 1795	Cabanelles	Vidu d'Antònia Vilar i Carreras
Maria Gràcia Bargunyó	3	19 de març de 1795	Cistella	Filla de Sadurní Bargunyó i Rosa de la casa de Vall de Cistella

53. Per fer aquesta taula, s'ha consultat ADG: Parròquia de Sant Andreu de Serinyà. Defuncions (1775-1805).

54. Molt probablement el rector Francesc Rovira fou oncle del famós Dr. Francesc Rovira, nascut el 6 de desembre de 1769 a Sant Miquel de Campmajor, que lluità de forma exitosa durant la Guerra del Francès contra les tropes napoleòniques. Sovint s'ha suggerit que el Dr. Francesc Rovira participà com a miquelet durant la Guerra Gran. Tanmateix no hem trobat cap traça documental, però, sens dubte, la mort del seu oncle el commocionà i li creà una forta animadversió contra les tropes franceses revolucionàries que el 1811 conqueriren la fortalesa de Sant Ferran de Figueres, episodi conegut com la "Rovirada". Vegeu Jordi BOHIGAS i Pablo DE LA FUENTE, "El brigadier Francesc Rovira", *La Guerra del francès al Pla de l'Estany. Quaderns del CECB*, 31, Banyoles, p. 47-55. També vegeu Miquel RUSTULET, *La Guerra del Francès al Pla de l'Estany (1808-1814)*, Consell Comarcal del Pla de l'Estany – Ajuntament de Banyoles, 2008.

55. Per fer aquesta taula, s'ha consultat ADG: Fons parroquial de Sant Miquel de Campmajor. Defuncions (1705-1857).

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Silvestre Juanola (pagès)	30	28 de març de 1795	Caixàs	Marit de Maria Juanola
Josep Marquès	2	1 d'abril de 1795	Navata	Pares: Josep Marquès i Maria Marquès i Lino
Rosa Juanola	3	4 d'abril de 1795	Vilarig	Pares: Damaso Juanola i Mariangela Juanola i Torras, pagesos
Antoni Marquès	4	20 de maig de 1795	Navata	Pares: Josep Marquès i Maria Marquès, pagesos
Pere Aulet (pastor)	25	2 de juny de 1795	Terrades	Pares: Josep Marquès i Maria Marquès i Lino, pagesos
Maria Marquès i Puig	55	8 de juny de 1795	Navata	Vídua d'Antoni Marquès, pagès
Maria Sabrià i Font	40	20 de juny de 1795	Lladó	Vídua
Miquel Chera (treballador)	60	25 de juny de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Marit de Maria Chera
Joan Font	Albat 6 mesos	27 de juny de 1795	Roses	Fill del pastor Joan Font i de Maria Font i Veina
Josefa Marca	65	27 de juny de 1795	Lladó	Vídua
Rosa Alegri i Calig	30	17 de juliol de 1795	Vilarig	Sense dades
Jaume Juanola	70	7 de juliol de 1795	Vilarig	Sense dades
Salvador Andes (ferrer)	40	18 de juliol de 1795	Lladó	Sense dades
Baptista Pagès (pagès)	60	26 de juliol de 1795	Cistella	Sense dades
Maria Marquès	50	30 de juliol de 1795	Navata	Sense dades
Damià Carreras (miquelet)	52	12 d'agost de 1795	Sant Llorenç de la Muga	Sense dades
Sabina Bosch	albat	18 d'agost de 1795	Llers	Pares: Francesc Bosch i Maria Bosch, treballadors de Llers
Maria Gironella	13	14 setembre de 1795	Cistella	Sense dades

Sant Martí de Fellines (Vilademuls)⁵⁶

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Maria Bosch	11	22 de juliol de 1795	Arenys d'Empordà	Filla de Pere Bosch, pagès, i de Margarida Bosch, emigrats
Margarida Bosch dades	sense	31 de juliol de 1795	Arenys d'Empordà	Vídua de Pere Bosch, pagès d'Arenys d'Empordà, emigrada dels francesos
Llucia Rovira i Llorella	1	20 d'agost de 1795	Figueres	Filla de Salvador Rovira i Llorella, treballador de Figueres, emigrat, i de Rosa Rovira

56. Per a l'elaboració de la taula, s'ha consultat ADG: Parròquia de Sant Martí de Fellines. Defuncions (1721-1856).

Sant Julià de Galliners (Vilademuls)⁵⁷

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Domingo Cabra (mestre de cases)	67	11 d'abril de 1794	Figueres	Muller Maria Teresa Cabra
Miquel Noguer	8	27 desembre de 1794	Sant Ferriol de Besalú	Pares: Isidre Ferriol i Maria Noguer "mori de una escopetada"
Antonia Corominas	2	27 de febrer de 1795	Pontós	Pares: Pere Corominas i Ferrer i Rosa Corominas
Josep Clotas	70	28 de febrer de 1795	Pontós	Pares: Pere Joan Clotas i Maria Clotas de Pontós. Deixà testament a la parròquia.
Cecília Figueras	Sense dades	24 d'abril de 1795	Navata	Morta pels francesos a Navata i enterrada a Galliners, pares desconeguts.
Sense nom	albat	30 de maig de 1795	Romanyà d'Empordà	Filla de Josep Vinyolas i Llúcia Vinyolas de Romanyà d'Empordà, de Canellas. Fou batejada per la llevadora.
Llúcia Vinyolas Subirà	40	2 de juny de 1795	Romanyà d'Empordà	Marit, Josep de Romanyà d'Empordà, i pares de Vilamarí
Anna Cros	1	28 de juliol de 1795	Vilamalla	Pares: Andreu i Caterina Cros
Maria Domènech	3	23 d'agost de 1795	Colera	Pares: Josep Domènech, treballador, i Maria Domenech Moresch

Santa Maria d'Orfes (Vilademuls)⁵⁸

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Caterina Palol Falgàs (pagès)	19	29 de maig de 1794	Terrades	Muller de Josep Falgàs Capmol, pagès
Bernat Falgàs	Albat	28 de maig de 1794	Terrades	Fill de Josep de Falgàs i Capmol, pagès, i de Caterina Palol
Rnt. Pere Gou (curat)	43	16 d'abril de 1794	Orfes	Expatriat a la parròquia de Juià, on fou enterrat pel prevere Narcís Sezat, també refugiat a Juià, ja que Orfes fou ocupada pels francesos
Mariàngela Rosa Compta	40	20 de febrer de 1795	Darnius	Sense dades
Pere Grau	1	30 de març de 1795	Ordis	Pares: Pere Grau, menestral, i Baseliça Grau
Anna Vila	65	24 de maig de 1795	Ordis	Sense dades
Miquel Madrenas	50	23 de juny de 1795	Terrades	Sense dades
Josep Fontenet	Albat 6 mesos	5 d'agost de 1795	Llers	Pares: Josep i Francisca

57. Per a l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Sant Julià i Santa Basilissa de Galliners. Defuncions (1725-1842).

58. Per a l'elaboració de la taula, s'ha consultat l'ADG: Parròquia de Santa Maria d'Orfes. Defuncions (1732-1893).

Sant Sadurní de Vilafreser (Vilademuls)⁵⁹

Nom	Anys	Data de la mort	Lloc d'origen	Familiars i causa de la mort
Pere Serrat	3 anys i 8 mesos	13 d'agost de 1795	Terrades	Pares: Francesc Serrat i Caterina Serrat i Mas. Ara emperò expatriats per estar dita Parroquia pocehida de la tropa francesa y habitants en una barraca composta de ramas en la present Parroquia de Sant Sadurní
Joan Ferrer (treballador)	70	27 d'agost de 1795	Llançà	Pare, Agustí Ferrer, i muller, Maria Ferrer Buixó, expatriat
Teresa Pararire Badosa (viuda)	Sense dades	22 de setembre de 1795	Capmany	Marit difunt Ramon Paraire, sabater de Capmany expatriada. "En una barraca de havian compost ab ramas sobre lo camí real cerca lo mas Terrats"

Observacions demogràfiques

En el cas de la vila de Banyoles, és on tenim les dades demogràfiques més precises i continuades de la mortalitat a la parròquia de Santa Maria dels Turers. Banyoles, a les darreries del segle XVIII, viu un període d'un notable creixement demogràfic, econòmic i urbanístic, i la població ja vorejava els 3.700 habitants⁶⁰. Durant la Guerra Gran la vila hagué de fer front a l'arribada massiva de soldats ferits, però també a l'allotjament forçós de les tropes borbòniques a partir de la tardor de 1794 i durant bona part de l'any següent.

Tal com estudià l'historiadora banyolina Dolors Terradas, la població era bàsicament artesana (més del 50%) i el seu creixement fou exponencial al llarg del set-cents, paral·lel a l'auge de l'activitat econòmica i industrial, l'arribada d'inmigració catalana i francesa, i amb la consegüent desaparició de la mortalitat catastròfica i una forta natalitat.

59. Per a l'elaboració de la taula, s'ha consultat ADG: Parròquia de Sant Sadurní de Vilafreser. Defuncions (1795-1860).

60. Dolors TERRADAS, "El lent pas cap a la demografia moderna". *Història del Pla de l'Estany*. Col·lecció Història de les Comarques gironines. Vol. II. Girona: Diputació de Girona, 2000, p. 507-522. Dolors TERRADAS, "La població de Banyoles al segle XVIII". *Amics de Besalú. Assembla d'Estudis del seu Comtat*, 1983. Besalú: Amics de Besalú i el seu Comtat, p. 49-83.

Taula de defuncions anuals a la parròquia de Santa Maria dels Turers (Banyoles)

1792	1793	1794	1795	1796
155 defuncions	168 defuncions	451 defuncions (18 expatriats)	343 defuncions (36 expatriats)	90 defuncions

Si ens cenymim als anys anteriors als fets bèl·lics de la Guerra Gran o de la Convenció, es pot determinar que la taxa de mortalitat de la població local oscil·lava en una franja d'entre un 42-45 per mil, encara accentuada per la mortalitat infantil, una estimació que sembla del tot raonable després de les darreres revisions fetes a la Catalunya del segle XVIII amb una taxa de mortalitat mitjana de prop del 45 per mil.⁶¹ Tanmateix, entre els anys 1794 i 1795, quan el front s'establí al riu Fluvià, la taxa de mortalitat de la població resident a Banyoles augmentà de forma significativa fins en un 93-122 per mil, com s'estableix a partir dels registres de les defuncions anuals. La pèrdua de població banyolina fou així d'entre un 9%-12% directament relacionat amb un augment de la mortalitat a causa de la carestia d'aliments, l'arribada forçosa dels expatriats, l'allotjament forçós de la tropa i l'aparició d'epidèmies com les "febres pútrides" o de tipus tifoide, coincidint amb l'establiment a la vila d'un important hospital militar.⁶² Pel que fa a la proporció de morts dels expatriats respecte a la població banyolina, era com a mínim de 1/10, si tenim en compte que les morts dels expatriats de l'any 1794 foren entre els mesos de novembre – desembre, i les defuncions de l'any 1795 van ser entre gener – setembre.

Atesa encara la manca d'estudis més concrets sobre l'impacte demogràfic de la Guerra Gran a les comarques gironines, el percentatge de prop d'un 11% de pèrdua de població a la vila de Banyoles mostra evidents analogies amb l'estudi de la pèrdua de població en els pobles de Navarra durant l'ocupació de l'exèrcit revolucionari francès o en l'immediata rereguarda durant la Guerra de la Convenció. La mortalitat a Navarra fou causada pels enfrontaments bèl·lics, la carestia d'aliments i sobretot per les febres tifoides que afectaren sobretot la meitat nord de Navarra amb percentatge de pèrdua de població d'entre un 10-20% en poblacions com Sangüesa o Pamplona, i encara més accentuat en comarques de muntanya i a tocar la frontera dels Pirineus, com a les valls de Roncesvalles o

61. Llorenç FERRER, "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir dels registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, núm. 20, 2007, p. 17-68.

62. Guerau PALMADA, "L'hospital de sang de Banyoles durant la Guerra Gran (1793-1795)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. LXI, 2020, p. 355-378.

Baztán. La destrucció d'habitatges i de les collites per part de l'exèrcit francès encara agreujà més la situació.⁶³ La crisi demogràfica a Navarra, a més, fou accentuada per la propagació d'una epidèmia de tifus, molt evident a Pamplona durant els anys de la guerra, quan el nombre de defuncions va superar amb escreix el nombre de baptismes.⁶⁴

CONCLUSIONS

A partir del mes de novembre de l'any 1794, arribaren un gran nombre de refugiats empordanesos amb les seves famílies des de les parròquies de la riba esquerra del Fluvià, fugint del temor i la violència de les tropes franceses. No es pot comptabilitzar el nombre exacte de refugiats empordanesos, però l'elevat nombre de defuncions fa entreveure una expatriació que fou massiva i de milers de persones en molts pobles de l'Alt Empordà, com ara Avinyonet de Puigventós, Cistella, Lladó, Navata, Ordis, Sant Llorenç de la Muga, Terrades, Vilarig o Vilanant. Els expatriats empordanesos van creuar el Fluvià amb poques pertinences, amb unes condicions pèssimes d'alimentació per culpa de la carestia d'aliments en els mesos de guerra, i possiblement la població d'acollida tampoc els rebé amb els braços oberts, ja que en alguns casos es detalla que van viure en petites masoveries o barraques fetes de branques. L'elevada mortalitat evidencia que van patir directament els efectes col·laterals de la Guerra Gran (1793-1795), com ara una mala alimentació, la carestia d'aliments, les males condicions de vida i l'aparició de l'epidèmia de les "febres pútrides" relacionades amb l'establiment de l'exèrcit borbònic i dels hospitals militars. Així la mortalitat a la vila de Banyoles, població d'acollida, com a mínim es duplicà respecte als anys anteriors, i la vila perdé prop d'un 11% de la seva població, fet que encara fou més accentuat entre els expatriats empordanesos a causa de les pèssimes condicions de vida que es trobaren a la rereguarda.

63. Angel GARCÍA-SANZ i Miguel Angel ZABALGA, "Consecuencias demográficas de la Guerra de la Convención en Navarra. La crisis de mortalidad de 1794-1795", *Príncipe de Viana 168-170*, año 44, (1983), p. 63-87. Joseba DE LA TORRE, "Miseria en la Montaña Navarra: Secuelas de la guerra contra la Convención y años de malas cosechas (1793-1807)", *Príncipe de Viana*, 4, (1986), p. 331-343.

64. Juan RIERA, "Guerra y epidemias (1793-95) en Guipuzcoa y Navarra", *Ciencias Médicas*, 2, (1992), p. 113-137.